

населення, які є основними споживачами даного продукту.

Отже, ринок іпотечного кредитування в Україні переживає не найкращі часи, оскільки спостерігається тенденція до зниження темпів придбання житла в кредит. Ринок нерухомості завмер, разом з ним й іпотечне кредитування. Умови, що пропонують вітчизняні банки, є для українців досить дорогими, а для банків потенційні клієнти не мають достатньої платоспроможності.

1.Дорофєєва О.В. Фінансові ризики лізингових компаній України: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Економіка та управління підприємствами» (за видами економічної діяльності) / О.В. Дорофєєва. – Тернопіль: Тернопільська академія народного господарства, 2007. – 24 с.

2.Євтух А.Т. Іпотечний механізм ефективного використання і розвитку нерухомості: Дис. ... д-ра екон. наук: 08.04.01 «Економіка та управління підприємствами» (за видами економічної діяльності) / А.Т. Євтух. – К.: Ін-т економічного прогнозування, 2009. – 427 с.

3.Кіресва О.І. Іпотечне кредитування: проблеми та перспективи розвитку в Україні: інформаційно-аналітичний матеріал / За ред. О.І. Кіресвої. – К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2010. – 104 с.

4.Незалежний український портал нерухомості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.real.ua.

5.Офіційний сайт журналу «Деньги2» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dengi.ua.

Отримано 21.12.2011

УДК 351.84

Г.В.НАЗАРОВА, д-р екон. наук

Харківський національний економічний університет

О.О.ШАТРАВКА

Національний аерокосмічний університет ім. М.С.Жуковського „ХАІ”, м.Харків

ОЦІНКА ВПЛИВУ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ

Проаналізовано фактори, що мають вплив на функціонування накопичувального пенсійного фонду та недержавних пенсійних фондів України. Знайдено та систематизовано стабілізаційні заходи для успішного функціонування накопичувальної пенсійної системи. Оцінено якісний вплив накопичувальної пенсійної системи на соціально-економічний розвиток країни.

Проанализированы факторы, которые имеют влияние на функционирование накопительного пенсионного фонда и негосударственных пенсионных фондов Украины. Найдены и систематизированы стабилизирующие мероприятия для успешного функционирования накопительной пенсионной системы. Оценено качественное влияние накопительной пенсионной системы на социально-экономическое развитие страны.

This article analysed most factors which have an influence on accumulative pension fund and non-state pension funds of Ukraine. Stabilizing measures are found and systematized for the successful function of the accumulative pension system. High-quality influence of the

accumulative pension system was appraised on social and economical development of country.

Ключові слова: Пенсійний фонд України, недержавні пенсійні фонди, пенсійне забезпечення, пенсійна реформа, соціально-економічний розвиток.

Встановити безпосередній зв'язок між сплатою внесків та майбутнім розміром пенсій, скоротити майбутні видатки солідарної пенсійної системи і водночас підтримати коефіцієнт заміщення на належному рівні дає можливість запровадження в Україні Рівня II – обов'язкової державної накопичувальної системи та Рівня III – добровільної недержавної накопичувальної системи.

Структура та механізм функціонування обов'язкової накопичувальної системи та недержавних пенсійних фондів визначено в Законах України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1], «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [2] та «Про недержавне пенсійне забезпечення» [3], згідно з якими українська обов'язкова накопичувальна пенсійна система функціонуватиме на централізованих засадах. Акумуляування її коштів відбуватиметься у спеціальному цільовому позабюджетному накопичувальному фонді, створити та адмініструвати який повинен Пенсійний фонд України.

На відміну від існуючої солідарної системи, де сплачені працюючим населенням внески йдуть на виплату пенсій наявному поколінню пенсіонерів, накопичувальна система передбачає капіталізацію внесків. Внески, сплачені до накопичувального фонду та НПФ (недержавні пенсійні фонди), вкладатимуться в різноманітні інвестиційні проекти, що має забезпечити їх від інфляції і сприятиме піднесенню економіки.

Проблематиці впровадження діяльності накопичувального пенсійного фонду та недержавних пенсійних фондів в Україні присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких: Д. Леонов, Н. Ковальова, Г. Назарова, С. Гончарова, О. Тарасенко [5-7]. Проте, питання виявлення причин і факторів, які, з одного боку, обумовлюють необхідність змін в системі соціального забезпечення населення, а з іншого – обмежують можливість самозабезпечення громадян, є досить відкритим.

Мета роботи – проаналізувати фактори, що мають вплив на функціонування накопичувального пенсійного фонду та недержавних пенсійних фондів України, систематизувати стабілізаційні заходи для успішного функціонування накопичувальної пенсійної системи та НПФ, оцінити якісний вплив державної і недержавної накопичувальної пенсійної системи на добробут громадян, а також на основі отриманих

результатів визначити ефективний напрямок державної політики щодо підтримки стратегії соціально-економічного розвитку країни.

Законами [1, 2] визначено, що основними джерелами формування коштів накопичувального фонду є внески застрахованих осіб, які відраховуватимуться з їхнього заробітку (доходу), та прибутки, отримані від їх інвестування. Страхові внески та інвестиційний дохід обліковуватимуться у накопичувальному фонді на індивідуальних пенсійних рахунках громадян.

Управління коштами накопичувального фонду здійснюватиметься не менш ніж трьома компаніями з управління активами. Ці компанії визначатимуться на конкурсній основі і можуть бути як українськими, так і іноземними. Компанії з управління активами обиратимуться на п'ять років з можливістю продовження строку дії договору ще додатково до двох років шляхом щорічного продовження цього строку.

При інвестуванні пенсійних активів зазначені компанії повинні діяти згідно із Законом [1] та відповідною декларацією накопичувального фонду, якими визначаються напрями та диверсифікації таких вкладень (табл.1).

Таблиця 1 – Напрями та граничні межі інвестування коштів накопичувального фонду

Вид пенсійного активу	Обмеження в інвестуванні не більш ніж: (у % загальної вартості пенсійних активів)
Банківські депозитні рахунки та ощадні сертифікати банків	50
Державні цінні папери	50
Облігації місцевих позик	10
Корпоративні облігації українських емітентів	20
Акції українських емітентів	40
Державні цінні папери іноземних емітентів	20
Акції та облігації іноземних емітентів	20
Цінні папери одного емітента	5 та не більше ніж 10% у цінних паперах одного емітента
Інші активи, не заборонені законодавством України	5

Компанії з управління активами фізично буде відокремлено від коштів позабюджетного накопичувального фонду. Безпосередньо зберігання цих коштів здійснюватиме банківська установа-зберігач, яка, у свою чергу, не матиме права приймати рішення щодо їхнього використання. Зберігачем може бути тільки один банк, який обирається за результатами тендеру та відповідає вимогам, передбаченим Законом [1].

Відбір компаній з управління активами, банка-зберігача, визначення основних напрямів інвестування пенсійних активів (Інвестиційної декларації) та вирішення інших найважливіших питань функціонування накопичувального фонду – прерогатива Ради цього фонду, що формуватиметься з 14 осіб, яких на пропорційній основі призначатимуть Президент України, Верховна Рада та які здійснюватимуть свої повноваження на громадських засадах. Строк повноважень членів Ради накопичувального фонду становитиме шість років.

Кошти, що обліковуюватимуться на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, будуть власністю цих громадян, і вони зможуть скористатись ними після досягнення пенсійного віку (або раніше зазначеного терміну у випадках, передбачених законом, наприклад у разі інвалідності). Ці кошти можуть успадковуватись.

За рахунок коштів накопичувального фонду передбачено виплату довічних пенсій або одноразову виплату у визначених Законом випадках. Виплата довічних пенсій здійснюватиметься на підставі договору, укладеного застрахованою особою із обраною нею страховою організацією.

Важливо, що страхові внески до накопичувального фонду та інвестиційний дохід, отриманий від їх інвестування, не будуть підлягати оподаткуванню.

Законом передбачено постійне інформування застрахованих осіб про їхні індивідуальні пенсійні накопичення, оприлюднення інформації про фінансовий стан накопичувального фонду, щорічне проведення його аудиту. Діяльність фонду перебуватиме під пильним наглядом з боку відповідних державних органів. Функції адміністративного управління накопичувальним фондом здійснюватиме виконавча дирекція Пенсійного фонду. Регулювання та нагляд щодо дотримання норм Закону суб'єктами накопичувальної системи здійснюватиме Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. За діяльністю компаній з управління активами, в частині управління пенсійними активами накопичувального фонду, контроль здійснюватиме Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку. За діяльністю зберігача наглядатиме Національний банк України і Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Отож, законодавством України детально регламентовано механізм функціонування обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, передбачено надійний захист пенсійних активів. На часі практична реалізація відповідних норм законодавства. Але насамперед це пов'язано з формуванням економічних передумов та створенням необхідної

організаційно-технічної інфраструктури, ефективної системи державного нагляду та регулювання у цій сфері.

У той же час, завданнями Пенсійного фонду України, згідно з прийнятим у 2010 р. Законом «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», є забезпечення збору єдиного внеску, ведення обліку надходжень від його сплати та здійснення контролю за його сплатою. Сума цих внесків для працюючих громадян становить від 2,6 до 3,6%.

Слід врахувати і те, що доволі високим є розмір єдиного внеску для роботодавців, у цілому він становить 36,76-49,7%.

Наприклад, для бюджетних установ єдиний внесок встановлюється у розмірі 36,3% визначеної бази нарахування та розподіляється за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування пропорційно до сум єдиного внеску (у відсотках):

- на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття – 4,1322%;
- на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, – 3,8567%;
- на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, – 0,551%;
- на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (до солідарної системи) – 91,4601% [2].

Поступове збільшення розміру відрахувань до накопичувального фонду з 2 до 7% актуалізує питання визначення вікових меж участі в обов'язковій накопичувальній системі. Законом передбачено, що громадяни, які на момент початку функціонування цієї системи не досягли 40 років (чоловіки) та 35 років (жінки) братимуть у ній обов'язкову участь. Особи у віці від 40 (35) до 50 (45) років (відповідно, чоловіки та жінки) на власний розсуд визначатимуть, чи брати їм участь у зазначеній системі, а особи старше 50 (45) років такого права не матимуть, адже за час, що лишився до їх виходу на пенсію, вони не встигнуть накопичити необхідної суми. Ймовірно, з огляду на реальні соціально-економічні можливості країни вікові межі для участі в накопичувальному фонді потребуватимуть перегляду [8].

Проаналізуємо фактори, які мають вплив на функціонування накопичувального пенсійного фонду та НПФ і на обсяг коштів, що інвестуватиметься цими фондами в економіку України.

Основні об'єктивні та суб'єктивні фактори впливу на діяльність державної та недержавної накопичувальної системи представлені на рис.1.

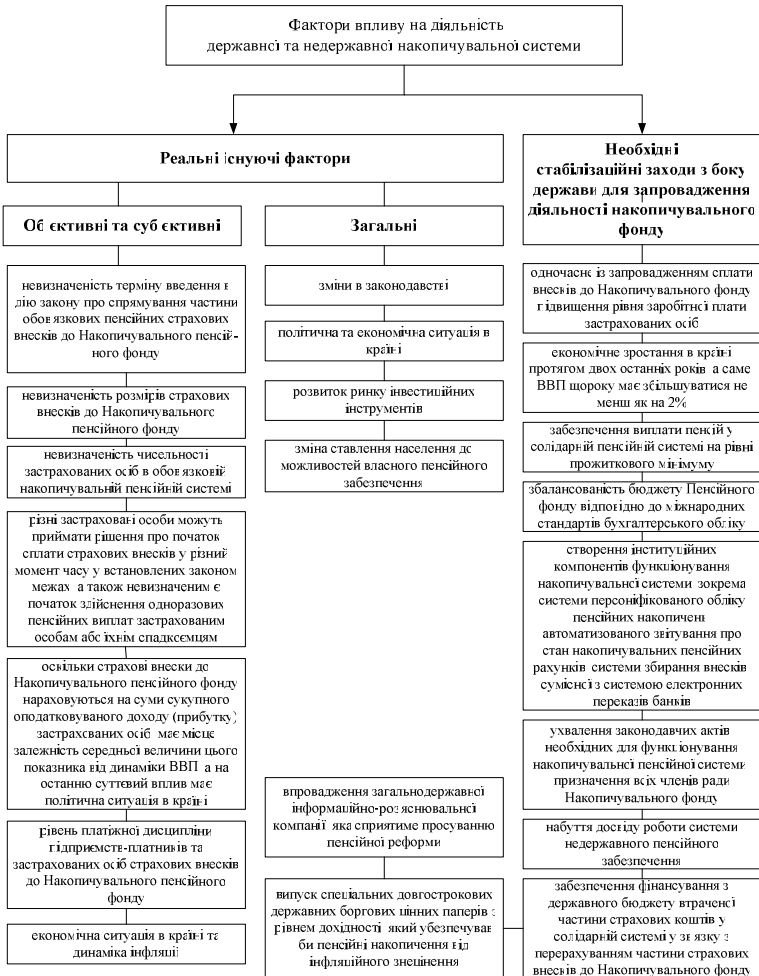

Рис.1 – Фактори впливу на діяльність державної та недержавної накопичувальної системи

Зазначимо також, що держава не вживає стабілізаційних заходів для прискорення впровадження та успішного функціонування накопичувальної пенсійної системи, які випробували інші країни (рис.1).

В цілому якісний вплив накопичувальної пенсійної системи на соціально-економічний розвиток очікується у кількох напрямках (рис.2).

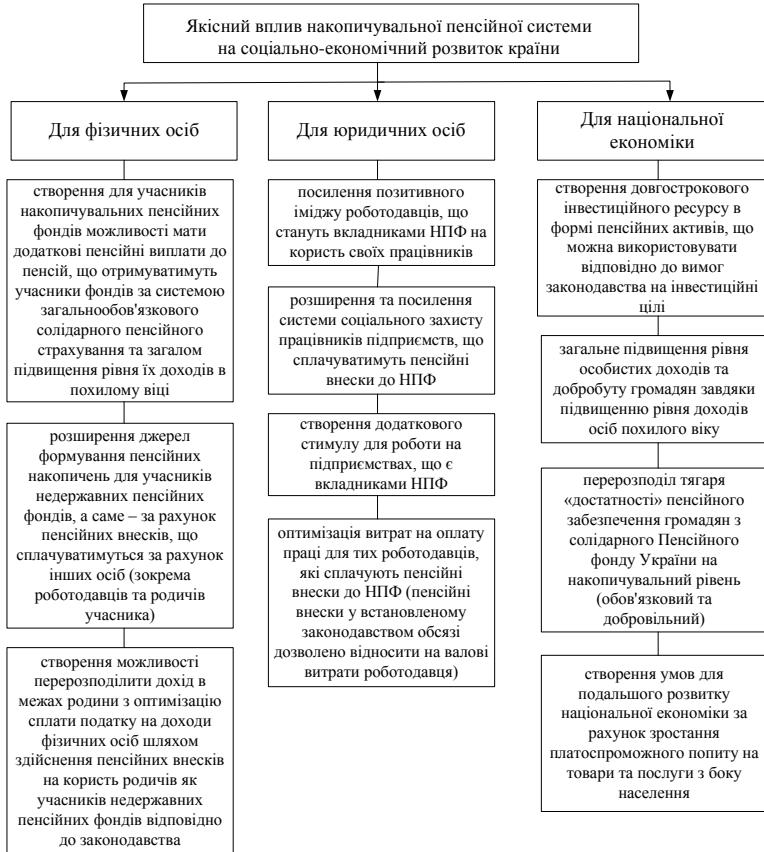

Рис.2 – Якісний вплив накопичувальної пенсійної системи на соціально-економічний розвиток країни

Одночасне функціонування загальнообов'язкового та добровільного накопичувальних рівнів пенсійної системи, у свою чергу, породжує ряд внутрішніх протиріч у розвитку всієї накопичувальної пенсійної системи [5].

З одного боку, участь фізичних осіб у накопичувальній пенсійній системі створює можливість для отримання ними додаткових пенсій-

них виплат, а значить підвищення доходу в похилому віці. Разом з тим, наявність обов'язкових пенсійних накопичень фізичних осіб, сформованих за рахунок внесків їх роботодавців, може викликати ефект скорочення рівня добровільних довгострокових заощаджень цих фізичних осіб, які здійснюються ними за власний кошт в цілому [6].

Зазначимо, що показники розвитку недержавного рівня накопичувальної пенсійної системи в Україні свідчать про низький рівень участі фізичних осіб в НПФ в якості вкладників на власну користь.

Але в цілому система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить динамічно. Основні показники діяльності НПФ та темпи їх приросту наведено в табл.2 [4].

Таблиця 2

Недержавні пенсійні фонди	2009	2010	1 квартал 2011	2 квартал 2011	Темпи приросту, %
					2 кв. 2011/ 1 кв. 2011
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів (тис. шт.)	62,5	69,7	70,6	69,7	-1,3
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (тис. осіб)	497,1	569,2	557,6	557,2	-0,1
Загальні активи НПФ (млн. грн.)	857,9	1 144,3	1 221,4	1 265,9	3,6
Пенсійні внески (млн. грн.), у т.ч.	754,6	925,4	967,2	1 010,3	4,5
- від фізичних осіб	31,8	40,7	43,0	45,3	5,3
- від юридичних осіб	722,7	884,6	924,0	964,7	4,4
- від фізичних осіб-підприємців	0,1	0,2	0,2	0,2	0,0
Пенсійні виплати (млн. грн.)	90,1	158,2	172,0	187,3	8,9
Кількість осіб, що отримали/отримують пенсійні виплати (тис. осіб)	28,1	47,8	52,8	56,9	7,8
Сума інвестиційного доходу (млн. грн.)	236,7	433,0	488,9	511,0	4,5
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів (млн. грн.)	47,1	64,6	69,4	74,5	7,3

Станом на 30.06.2011 р. кількість учасників НПФ відповідно до укладених контрактів становила 557176 осіб, на кінець першого кварталу 2011 р. – 557621 особа (рис.3) [4].

Отже, починаючи з кінця 2010 р. кількість учасників НПФ знизилась.

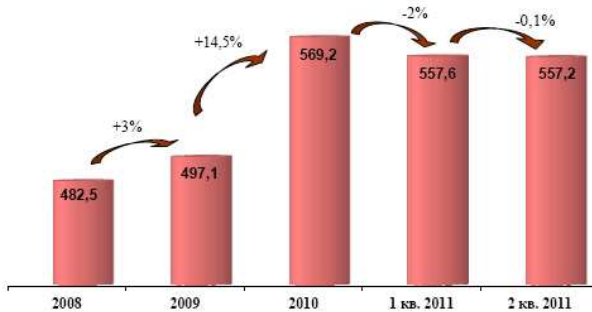

Рис.3 – Динаміка кількості учасників НПФ за 2008-2010 рр. та I півріччя 2011 р. (тис. осіб)

Підсумовуючи зазначене вище, можна прогнозувати, що учасниками української обов'язкової накопичувальної пенсійної системи на початку її функціонування стануть від 7,2 до 11,4 млн. громадян, які щомісячно сплачуватимуть до цієї системи орієнтовно від 300 млн. грн. на місяць, за умови 2% розміру відрахувань, до 1 млрд. грн. – при 7% (за чинних розмірів оплати праці). За перший рік функціонування активи накопичувального фонду можуть сягнути більше 5 млрд. грн. – при 2% розміру відрахувань, 12 млрд. грн. – при 7% (за діючої системи оплати праці). Це потребуватиме стрімкого розвитку фінансових ринків країни, що мають забезпечити надійність та прибутковість інвестування пенсійних активів. Водночас не варто переоцінювати можливості накопичувальних пенсійних систем. Вони дуже залежні від економічних ризиків (рівня інфляції, ставки інвестиційного доходу, стабільності фондового ринку тощо) і теж не зовсім вільні від впливу демографічних процесів – зокрема, зростання тривалості життя у пенсійному віці.

Накопичувальні пенсійні схеми зумовлюють збільшення різниці в розмірах пенсій представників високооплачуваних і низькооплачуваних професій (останні нині становлять переважну більшість платників внесків в Україні). Тому для запровадження накопичувальної пенсійної системи надзвичайно важливе значення має встановлення обґрунтованої, справедливої диференціації в розмірах заробітної плати залежно від складності та соціальної значущості виконуваної роботи.

Особливо слід застерегти від очікувань, що Рівень II може забезпечити значне підвищення розмірів пенсій. Звісно, багато залежить від вибору інструментів інвестування та реального інвестиційного прибутку. Проте не варто забувати, що Рівень II створюється не додатково, а

на часткову заміну солідарної системи – зміна механізму фінансування частини пенсійних виплат за рахунок їх накопичення та інвестування дасть змогу уникнути підвищення розміру пенсійних внесків для майбутніх малочисельних поколінь працюючих. Якщо коефіцієнт заміщення з Рівень II компенсує або перевищує відсоток заробітної плати, що йде на сплату внесків – це означає, що одержаний інвестиційний дохід забезпечує повноцінну актуалізацію пенсійних заощаджень відповідно до темпів зростання заробітної плати.

Необхідно звернути увагу, що для одержання коефіцієнту заміщення з накопичувального фонду на рівні, не нижчому розміру внеску, тривалість участі у дворівневій пенсійній системі має бути значно довшою, ніж необхідний стаж для одержання мінімальної пенсії за віком у солідарній системі. Оскільки тривалість періоду накопичення та інвестування внесків відіграє дуже велику роль у формуванні пенсійних активів, гідний розмір пенсії неможливо заробити за короткий термін. Ще однією умовою успішного впровадження обов'язкової накопичувальної системи є проведення попередньої широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо умов її функціонування, строків запровадження та переваг. Отже, ефективність запровадження обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування цілком залежить від оперативного здійснення низки законодавчих, організаційних, інформаційних та фінансових заходів [9].

Якщо вдасться забезпечити належну прибутковість інвестування активів накопичувального фонду, українські громадяни зможуть отримати в Рівень II пенсійної системи виплати, які на 15-20% збільшать чинний нині в солідарній системі коефіцієнт заміщення заробітку перед виходом на пенсію.

Це, власне, і є той результат, заради якого впроваджується обов'язкова накопичувальна пенсійна система.

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. №1058 // ВВР. – 2003. – №49-51. – С.376.

2. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. №2464-IV // www.rada.gov.ua.

3. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України №1057-IV від 09.07.2003р. // www.rada.gov.ua.

4. Інформаційні довідки Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг щодо діяльності недержавних пенсійних фондів // www.dfp.gov.ua.

5. Ковальова Н. Моніторинг функціонування накопичувальних рівнів пенсійної системи (накопичувального та недержавних пенсійних фондів): питання методології / Н. Ковальова, Д. Леонов // Ринок цінних паперів України. – 2008. – №5-6. – С.49-59.

6. Леонов Д. Прогнозування впливу накопичувального пенсійного фонду та недержавних пенсійних фондів на розвиток економіки (питання методології) / Д. Леонов, Н. Ковальова // Ринок цінних паперів України. – 2007. – №7-8. – С.99-116.

7. Назарова Г.В. Нова пенсійна система в Україні / Г.В. Назарова, С.Ю. Гончарова, О.О. Тарасенко. – Харків: Ксилон, 2008. – 228 с.

8. Накопичувальна пенсійна система в Україні: виважені кроки до запровадження // Тижневик «Пенсійний кур'єр». – 2006. – №18. – С. 2.

9. Накопичувальна пенсійна система: світовий досвід та перспективи її розвитку // Вісник Пенсійного фонду України. – 2006. – №6. – С.16-17.

Отримано 15.12.2011

УДК 330.101

О.А.ШЕКШУЄВ

Харківська національна академія міського господарства

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Розглядаються основні теорії формування і розвитку інститутів місцевого самоврядування в Україні з урахуванням принципів Європейської Хартії.

Рассматриваются основные теории формирования и развития институтов местного самоуправления в Украине с учетом принципов Европейской Хартии.

Basic theories of formation and development of the local self-government institutions in Ukraine with regard to the principles of The European Charter are considered.

Ключові слова: Європейська хартія місцевого самоврядування, інституціоналізація, місцеве самоврядування, самоорганізація населення, територіальна громада.

Суспільно-політичні перетворення в Україні останніх років дали імпульс формуванню місцевого самоврядування як принципово нового для української політичної системи інституту. Ідея необхідності цього інституту для розвитку правової держави, громадянського суспільства вже починає засвоюватися суспільною свідомістю, але продовжує дискутуватися питання про природу і сутність самого феномена місцевого самоврядування, а також про конкретні форми його реалізації в державі.

Система органів місцевого самоврядування покликана відігравати ключову роль у політичних процесах, виступаючи складовою політичної системи країни. Природа самого інституту самоврядування надає йому функцію поєднання інтересів як громадян, виступаючи їх представником у формуванні відносин з державними органами, так і держави, впроваджуючи на місцевому рівні загальнодержавні політичні, соціально-економічні програми.

Створення ефективно діючої моделі місцевого самоврядування є актуальним для України ще й тому, що за роки незалежного розвитку в країні так до цього часу й не розроблена модель організації влади на місцях, яка була б адекватною сучасним українським умовам.